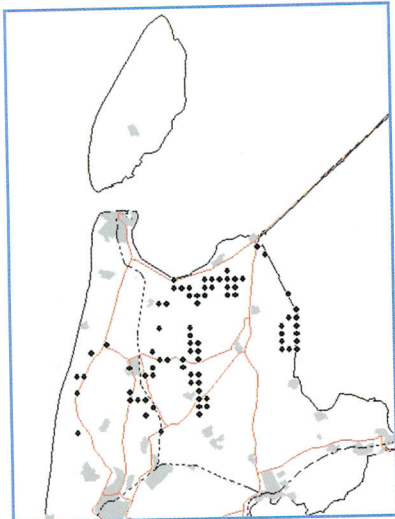

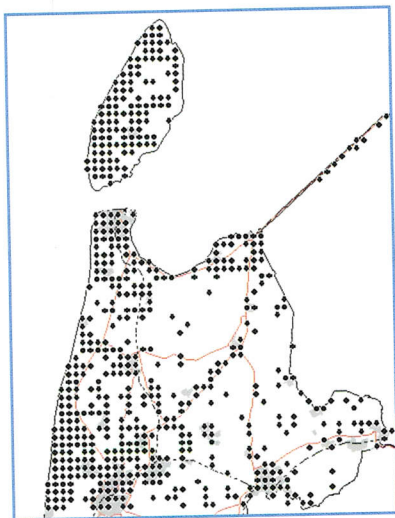
tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 1 2 ● 2002

● *Figuur 1: Overzicht van kilometerhokken in het noordelijk deel van Noord-Holland, waarvan waarnemingen bekend zijn uit de periode 1990-1999.*

● *Figuur 2: Overzicht van de kilometerhokken waarin ik in 2000 vlinders heb waargenomen. Naast de vier ronden ook losse waarnemingen.*

● *Icarus blauwtje. Foto: Bert Pijs.*

● *De Kneesjeskade. Foto: Klaas Kaag.*

Wie aan dagvlinders denkt, denkt aan bloemrijke hooilanden, duinen, een bloeiende vlinderstruik en bovenal een warm zonnetje, maar niet aan de Wieringermeer en andere Noord-Hollandse polders. En dat is niet terecht, zoals blijkt uit een inventarisatie van dagvlinders in de natte en koude zomer van 2000.

Vlinderatlas

In 1989 verscheen bij de Vlinderstichting de eerste 'Atlas van de Nederlandse dagvlinders' (Tax, 1989). Hierin werd de verspreiding van dagvlinders in Nederland tot en met 1986 beschreven. De poldergebieden in de kop van Noord-Holland kwamen er in deze atlas bekaaid af. Vooral ten noorden van de lijn Heerhugowaard-Hoorn waren weinig uurhokken goed onderzocht. Op veel plaatsen bevonden zich zelfs uurhokken waaruit deze eeuw geen enkele dagvlinder was gemeld, zelfs geen algemeen voorkomende goede vliegers zoals de witjes, of de Atalanta. Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuwe uitgave van de dagvlinderatlas. Door de onstuimige groei van het aantal 'vlinderaars' is inmiddels een groot deel van Noord-Holland geïnventariseerd, maar nog steeds zijn er gebieden waarvan niet bekend is welke vlinders er voorkomen. Uit een door de Vlinderstichting verstrekt overzicht (figuur 1) bleek vooral het poldergebied van Noord-Holland slecht onderzocht te zijn. In de Wieringermeer lagen zelfs 2 lege uurhokken, waaruit sinds de drooglegging in 1930 nog geen enkele dagvlinder was gemeld.

Hokken vullen

Alle reden dus om de polder in te gaan. In 2000 heb ik viermaal een ronde door de Kop van Noord-Holland gemaakt: één keer in het voorjaar en drie keer in de zomer. Daarnaast heb ik in de zomer nog twee korte tochtjes gemaakt, die ik evenwel moest afbreken vanwege de slecht weersomstandigheden. Ik probeerde de route zo uit te kiezen dat ik langs zoveel mogelijk lege kilometerhokken kwam. Op een plek die er voor vlinders aantrekkelijk uitzag parkeerde ik de auto en inspecteerde bermen, slootkanten, dijkjes en bosjes. Dat duurde minimaal een kwartiertje en als er echt niets vloog bezocht ik meer plekjes in hetzelfde hok. Behalve op dagvlinders, lette ik ook op nachtvlinders. Daarvan vliegen er overdag niet veel, maar de Gamma-uil was in flinke aantallen aanwezig. De Gamma-uil is een trekvlinder, die ook wel overdag vliegt, vooral 's zomers. In een akker met Ramenas, een groenbemester, bij de Zeughoek in de Wieringermeer telde ik er op 20 augustus maar liefst 575. In totaal heb ik tijdens deze inventarisatie ronden 76 kilometerhokken bezocht, gelegen in 19 uurhokken (figuur 2). Daarbij telde ik 727 dagvlinders van 17 soorten (zie

Verrassend veel vlinders in de polder

● Vraatbeeld van de rups van de Atalanta. De rups bijt eerst de bladsteel door en spint daarna de bladranden tegen elkaar aan. Tekening: Arnold Gronert.

● Links: Pop van Gehakkelde aurelia, rechts: Bruin zandoogje. Foto's: Bert Pijls.

tabel 1). Ook vond ik af en toe rupsen van Atalanta en Kleine vos. De meeste soorten die in het polderland voorkomen, zijn goede vliegers die overal gezien kunnen worden, ook al zijn ze niet altijd even talrijk. Enkele van deze soorten zijn bekende trekvlinders, zoals Atalanta, Distelvlinder en Oranje luzernevlinder. In de tabel is aangegeven of de soort een goede vlieger is. Andere soorten zijn vooral gebonden aan bepaalde biotopen of waardplanten. Dit zijn onder andere Bruin zandoogje, Zwartspriddikkopje, Argusvlinder en Icarusblauwtje (bloemrijk grasland), Boomblauwtje, Citroenvlinder, Landkaartje en Gehakkelde aurelia (vooral bij bossen en bosranden).

Leuke waarnemingen

De meest opvallende soort was voor mij toch wel de Argusvlinder, die in 62 van de 76 bezochte kilometerhokken aanwezig was, met in totaal 236 exemplaren. De Argusvlinder was vooral veel te vinden in bermen en langs slootkanten. Het is een pionier die graag stukjes kale grond opzoekt om op te warmen (Bink, 1992). Maaien kan dan ook geen kwaad, zolang er ruimte blijft voor de rupsen om te volgroeien en nectarplanten, zoals

Rode klaver, Biggekruid en Vertakte leeuwe-tand, een kans hebben om tot bloei te komen. Ook elders in het Noord-Hollandse polderland kan de Argusvlinder aangetroffen worden. Het poldergebied is daarmee een belangrijk bolwerk voor deze dagvlinder. In de duinen is de Argusvlinder de laatste jaren om onbekende redenen juist sterk achteruitgegaan.

Een vlinder die ik juist opvallend schaars vond, was het Icarusblauwtje. Ik had daar zeker op de ruigere bloemrijke stukken hogere aantallen van verwacht. Hetzelfde geldt voor de Kleine vuurvlinder, die ik dit jaar helemaal niet heb gezien in het poldergebied. Misschien speelde het weer een rol. In Den Helder waren de aantallen van beide soorten op de monitoringroutes in ieder geval lager dan in 1999 en viel ook de vliegtijd laat in augustus. Leuk was de waarneming van een Bruin blauwtje op de IJsselmeerdijk. Deze Rode Lijstsoort heeft een open vegetatie nodig, waarin ooievaarsbekken of reigersbekken aanwezig zijn als waardplant voor de rups. In Noord-Holland is het Bruin blauwtje daarom vooral in de duinen en het Gooite vinden, maar ook uit het poldergebied zijn (schaarse) waarnemingen bekend (Tax, 1989). Bij een

inventarisatie van Noord-Hollandse bermen door de Vlinderstichting werden ook langs de A7 door de Wieringer-meer op verscheidene plaatsen Bruine blauwtjes gezien (Kars Veling, pers. med.). Vooral de waterkerende dijken met een overgang van steenbeschoeiing naar schrale vegetatie zouden een belangrijk milieu kunnen zijn.

Rupsen

Het zoeken van rupsen is een vak apart en over het algemeen slecht te combineren met het inventariseren van de vlinders zelf. Alleen rupsen van sommige brandnetelvlinders en het Groot koolwitje vallen soms op, omdat ze vaak in grote groepen bij elkaar leven. Tijdens de inventarisaties van afgelopen zomer vond ik in 3 kilometerhokken rupsen van de Kleine vos, met een maximum van ca. 100 exemplaren. De rupsen van de Kleine vos leven in groepen bij elkaar op brandnetels, meestal pollen van meerdere planten, die op een zonnige plek staan. In de polder vaak in slootkanten. Aan het verschil in grootte van de rupsen is te zien dat vaak verscheidene legfels aanwezig kunnen zijn. In 5 kilometerhokken vond ik rupsen van de Atalanta. Deze rupsen leven solitair, ieder in z'n eigen blad. ►

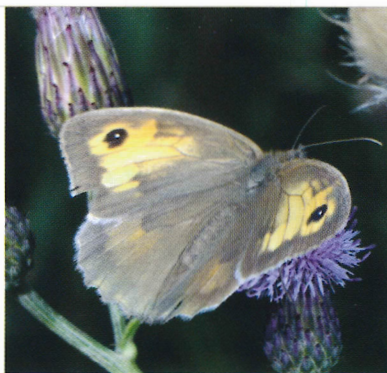
Tabel 1

	aantal km hokken	aantal vlinders	goede vlieger
Argusvlinder	62	236	
Klein koolwitje	48	102	ja
Klein geaderd witje	45	71	ja
Groot koolwitje	39	71	ja
Atalanta	18	32	ja
Zwartspriddikkopje	15	94	
Dagpauwoog	14	57	ja
Kleine vos	13	21	ja
Bruin zandoogje	8	18	
Distelvlinder	7	10	ja
Icarusblauwtje	4	5	
Boomblauwtje	4	4	
Gehakkelde aurelia	2	2	
Oranje luzernevlinder	1	1	ja
Landkaartje	1	1	
Citroenvlinder	1	1	
Bruin blauwtje	1	1	
Totaal	76	727	

De rupsen zijn vrij eenvoudig te vinden, omdat zij het blad op een karakteristieke manier omvouwen. De rupsen bijten de steel half door en trekken dan de bladranden naar elkaar toe, zodat een hangend huisje ontstaat (zie illustratie). In een randje brandnetels langs de Belkmerweg, waar verder geen vlinder te bekennen was, telde ik er minimaal tien. De rupsen van de Atalanta zijn weinig kritisch ten opzichte van de groeiplaats van de brandnetels. Je kunt ze vinden in de volle zon, samen met de Kleine vos, maar ook in diepe schaduw, waar zelfs een bosrand-soort als het Landkaartje het te donker vindt. In een veld met Ramenasa bij de Zeughoek vond ik tenslotte twee door sluipwespen (waarschijnlijk *Cotesia glomerata*) geparasiteerde rupsen van het Groot koolwitje. Dit was hetzelfde perceel waar ook zoveel Gamma-uiltjes vlogen.

Beheersaspecten

De inrichting van de polders en het beheer spelen een belangrijke rol in het voorkomen van dagvlinders. Uit de inventarisatie bleek duidelijk het belang van de zogenaamde 'overhoekjes', waar weinig gemaaid (of gespoten) wordt. Hierdoor ontstaat een enigszins ruige en bloemrijke vegetatie. Zo'n milieu is o.a. aan te treffen langs de spoorlijn Heerhugowaard-Den

● Bruin zandoogje. Foto: Bert Pijs.

Helder en Heerhugowaard-Hoorn. In de wat ruigere vegetatie langs de spoordijk en bij de overwegen zijn, in vergelijking met het omliggende polderland, hoge aantallen vlinders aanwezig van verschillende soorten. Kenmerkend zijn o.a. Zwartspriddikkopje en Bruin zandoogje. Ook de Hoelmerdijk, aan de zuidrand van Wieringen bleek rijk aan vlinders. In de meest zuidelijke bocht, in de beschutting van een bosrand, waren op 31 juli niet minder dan 14 soorten dagvlinders aanwezig, waaronder Gehakkelde aurelia en Landkaartje. Daarnaast zijn wegbermen en slootkanten belangrijk voor vlinders, vooral als er niet al te frequent en niet al te netjes wordt gemaaid. Met name bermen waar de (steile) slootkanten en randjes rond obstakels niet worden meege-maaid, bieden gelegenheid aan vlinders om hun levenscyclus te volbrengen. De vlinder die zich hier het meest thuis voelt is de Argusvlinder.

Al met al heb ik de indruk dat de Wieringermeer iets rijker is, zowel qua soorten als qua aantallen, dan de polders op het 'oude' land. Een belangrijke oorzaak is volgens mij dat de bermen in de Wieringermeer over het algemeen vrij breed zijn en dus meer ruimte bieden, terwijl het (maai)beheer extensiever is. Daarnaast zijn in de Wieringermeer vaker bosjes en bosrandjes aanwezig, die beschutting en bescherming bieden.

De Noord-Hollandse polders hebben op vlindergebied meer te bieden hebben dan veel vlinderliefhebbers dachten. Zelfs in een slechte zomer vond ik 17 soorten dagvlinders. Dit was echter een momentopname, waarin enkele soorten goed waren vertegenwoor-

Over hokken

Als hulpmiddel bij het inventariseren wordt gebruik gemaakt van kaarten waarop een raster is aangebracht. Je hoeft je waarnemingen dan niet meer stuk voor stuk in te tekenen, of tot in detail de vindplaats te beschrijven. Op topografische kaarten staan genummerde horizontale en verticale lijnen, die precies 1 kilometer uit elkaar liggen. De nummers bij de lijnen heten Amersfoort-coördinaten. Door nu de nummers (coördinaten) van de lijnen direct links en onder de plek waar je bent op te schrijven, geef je aan in welk kilometerhok je bent. Een kilometerhok is dus precies 1 vierkante kilometer groot.

Ook wordt in Nederland vaak gebruik gemaakt van uurhokken. Deze hokken zijn 5 kilometer (ongeveer een uur wandelen) lang en 5 kilometer breed. Hierin liggen dus 25 kilometerhokken.

Je kunt waarnemingen nog gedetailleerder weergeven door zelf een los raster over het kilometerhok te leggen. Dan krijg je hectometerhokken van 100 bij 100 meter. Voor het waarnemingenbestand is dat beter, omdat de verspreiding van soorten dan op een veel fijnere schaal kan worden beschreven en als het nodig is zijn de waarnemingen altijd weer samen te voegen.

digd. Van veel soorten mag verwacht worden dat ze een ruimere verspreiding kennen dan uit deze inventarisatie blijkt. Alle reden dus om de komende jaren door te gaan met het inventariseren van 'poldervlinders'.

Literatuur

- BINK F.A. (1992): Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co, Haarlem.
- TAX M.H. (1989): Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vlinderstichting, Wageningen; Natuurmonumenten, 's Graveland.